

**РЕЦЕНЗИЯ НА МОНОГРАФИЮ: БЕЗАРОВ О. Т.
ЄВРЕЙСЬКИЙ ЧИННИК У РЕВОЛЮЦІЙНОМУ РУСІ В
РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (1861–1917 РР.).
ЧЕРНІВЦІ: ТЕХНОДРУК, 2018. 440 С.**

Антоній МОЙСЕЙ,

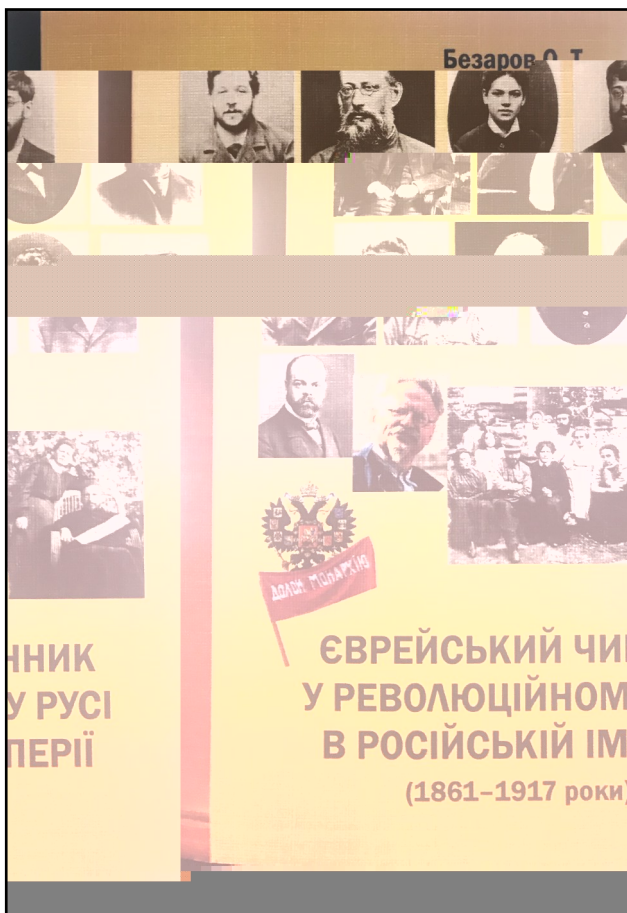
ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»,
Чернівці (Україна); antoniimoisei@bsmu.edu.ua

**REVIEW OF THE MONOGRAPH BY O. T. BEZAROV:
JEWISH FACTOR IN REVOLUTIONARY MOVEMENT
IN THE RUSSIAN EMPIRE (1861–1917).**

CHERNIVTSI: TEKHNODRUK, 2018. 440 P.

Antoni MOYSEY,

Higher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine),
ORCID ID: 0000-0001-5295-2271; RESEARCHER ID S-5261-2016

Монографія кандидата історичних наук, доцента, асистента кафедри історії Нового та новітнього часу Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича Олександра Трояновича Безарова є важливим науковим доробком у сучасній українській історіографії, адже її предмет стосується надзвичайно важливої і водночас маловивченої теми, а саме, участі євреїв у розвитку революційного руху в Російській імперії.

Історія революційного руху в Російській імперії в українській історіографії протягом останніх десятиліть незаслужено залишається немовби у тіні сучасних дос-

ліджень. Ігнорування дослідниками історико-революційної тематики пов'язується із спробами переосмислення ними місця та ролі Російської революції 1917 р. в українській та світовій історії. Як поодинокий, на жаль, приклад у сучасній українській історіографії, можна навести результати дослідження науковців, у тому числі автора рецензованої нами монографії, кафедри історії Нового та новітнього часу Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, в яких було глибоко проаналізовано історичне значення Російської революції 1917 р. у світлі її столітнього ювілею¹. Зокрема, ними було доведено, що одним із ключових факторів революційних перетворень у Росії 1917 р. було нерозв'язане національне питання в колишній імперії Романових, а отже, вивчення особливостей процесів модернізації пізньоімперського суспільства Росії крізь призму його багатонаціонального складу є актуальним напрямком у сучасних дослідженнях революційного минулого цієї держави.

Зміст монографії О. Т. Безарова відповідає логіці викладеного матеріалу, послідовно розкриває мету і завдання дослідження. Монографія має шість розділів, які пов'язані між собою певною логікою дослідження, містять відповідний науковий апарат і висновки. Зокрема, у перших двох розділах проаналізовано історіографію проблеми та її джерельну базу, визначено методологічні засади дослідження, з'ясовано витоки революційності російських євреїв, які пов'язані, на думку автора, із кризою ідентичності російсько-єврейської інтелігенції та політикою державного антисемітизму російського самодержавства. У наступних розділах монографії були висвітлені особливості становлення «єврейського соціалізму» у народницьких організаціях, визначено місце та роль євреїв у розвитку Російської соціал-демократичної робітничої партії, Партії есерів та анархістських груп на початку ХХ століття.

Важливим є розділ, в якому глибоко проаналізовано революційну діяльність Бунду, участь єврейських революціонерів у подіях російської революції 1905–1907 років. Цікавим, хоча й не бездоганим, у певному сенсі, виглядає параграф в якому йдеться про ліворадикальний екстремізм Л. Д. Троцького. У своїх висновках

¹ *Istorychna panorama* [Historical panorama], Naukovyj zbirnyk ChNU, Special'nist' «Istorija», Chernivci, Chernivec'kyj nac. un-t, 2017, Vol. 25, 177 p.

автор посилається на опубліковані та неопубліковані джерела, полемізує із сучасними дослідниками, але не вичерпує усіх проблем обраного сюжету. Наприклад, надто мало уваги автор звернув на політичні погляди відомого революціонера, на його відносини з іншим, як справедливо зауважив автор, не менш видатним, аніж власне Л. Д. Троцький, революційним діячем, яким був Парвус (О. Л. Гельфанд).

Вперше у сучасній історіографії О. Т. Безаров сформулював поняття про «єврейський чинник» у розвитку революційного руху, зокрема, єврейського анархістського руху в Російській імперії, визначив передумови та причини його становлення (криза ідентичності, масове зубожіння містечкового єврейства, антисемітизм, розвиток міжнародного єврейського анархістського руху) та охарактеризував головні етапи його розвитку, відзначив відомих російських анархістів єврейського походження. У монографії випукло відображені історичні портрети таких провідних революціонерів, якими вочевидь були П. Б. Аксельрод, Л. Г. Дейч, Ю. Й. Мартов, Г. А. Гершуні, М. Р. Гоц, Л. Д. Троцький та багато інших. Доведено їхню мотивацію революційної діяльності, що полягала у кризі єврейської ідентичності.

Позитивним моментом монографії можна вважати авторські посилання на дослідження сучасних українських істориків. Зокрема, автор у своїх висновках зважав на думку відомих українських фахівців з історії Бунду та анархістського руху В. І. Гусєва та В. А. Савченко відповідно, критично поставився до підходів і тверджень окремих українських дослідників, які так чи інакше висвітлювали проблему участі євреїв у революційному русі. Приємно вражає список використаних джерел і літератури, який становить понад 500 позицій. Автором були вперше опубліковані деякі маловідомі документи з фондів державних історичних архівів Російської Федерації та України, а також використанні вже відомі документи, матеріали періодичної преси, у тому числі революційної (нелегальної), приватного листування, різноманітні звіти, постанови, прокламації, звернення та статистичні відомості. Автор добре володіє матеріалом, обізнаний у сучасних наукових підходах стосовно визначення місця та ролі євреїв у революційному русі, полемізує з відомими дослідниками, звертається до результатів власних досліджень.

Водночас у монографії не у повній мірі використано потенціал фондів регіональних архівів України, зокрема, Державного архіву Одеської області, в якому зберігається чимало важливих документів з історії єврейського революційного руху в Російській імперії. Хоча автор і використав деякі документи з фондів Державного архіву Чернівецької області, що, звісно, можна вважати позитивною рисою дослідження, вагомих корпус неопублікованих джерел з історії революційного руху в Російській імперії зберігається в державних архівах Хмельницької, Волинської, Миколаївської та Херсонської областей. На жаль, у монографії відсутні фонди державних історичних архівів Білорусі та Молдови. Доцільно було б відобразити у дослідженні матеріали фондів Архіву

давніх актів у Варшаві. Натомість ці зауваження є лише нашими побажаннями автору, адже його дослідження має концептуальний характер. Крім цього, загальні проблеми історії революційного руху в Російській імперії, мабуть, вже добре відомі в сучасній історіографії, а тому автор справедливо обмежився лише констатацією певних фактів і процесів. Монографія є, за суттю, завершальним моментом багаторічного комплексного дослідження О. Т. Безарова з історії єврейського питання і постає як спроба автора визначити методологічний напрямок у дослідженні місця та ролі євреїв у російському революційному русі у майбутньому. Зазначені недоліки загалом не применшують наукової цінності монографії, а її фактичні матеріали та висновки можуть мати практичне застосування у процесі вивчення студентами історії революційного руху в Україні, Росії та Білорусі, історії єврейського народу, історії російсько-єврейських та українсько-єврейських взаємин тощо.

Таким чином, рецензована нами монографія О. Т. Безарова заповнює прогалину в сучасній українській історіографії розвитку революційного руху в Російській імперії і може стати важливим приводом для поглибленого вивчення місця та ролі євреїв в історії української та польської соціал-демократії, революційних процесів на Україні та в Росії у 1917–1921 рр., визначення «єврейського чинника» у становленні системи радянської влади на теренах колишньої Російської імперії.

Moysey Antony. Review of the monograph by A. T. Bezarov: The Jewish factor in the revolutionary movement in the Russian Empire (1861–1917). Chernivtsi: Tekhnodruk, 2018. 440 p. The review provides an objective assessment of the monograph of the candidate of historical sciences, assistant at the Department of History of the New and Modern Times of Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovich, assistant professor Alexander Troyanovich Bezarov. The reviewer, in particular, stressed the relevance of the topic studied in the monograph, pointed to the scientific novelty of the results obtained by the author of the monograph, and also formulated some comments, which, however, did not affect the overall positive impression of the book under review. It is concluded that the results of the scientific research by A.T. Bezarov are of theoretical and practical importance. The monograph is considered by the reviewer as the first, in modern Ukrainian historiography, an attempt to comprehensively analyze the place and role of Jews in the Russian revolutionary movement.

Keywords: Jews, Russian Empire, the revolutionary movement, the Jewish factor, a monograph.

Мойсей Антоній – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет».

Moysey Antony – Doctor of Historical Sciences, Prof., Chief of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies in Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University».

Received: 16.04.2019

Advance Access Published: June, 2019

© A. Moisey, 2019